

فرصت‌ها و چالش‌های اقتصادی موافقت‌نامه تجارت آزاد اتحادیه اروپا و گرجستان برای جمهوری اسلامی ایران رکسانا نیکنامی*

استادیار مطالعات منطقه‌ای، دانشگاه تهران
(تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۲۴ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۰۱/۳۰)

چکیده

پس از برجام، دوره جدیدی از روابط اقتصادی میان ایران و گرجستان آغاز شد. از مؤلفه‌هایی که سبب انگیزه ایرانی‌ها برای سرمایه‌گذاری در گرجستان شد، روابط نزدیک میان گرجستان و اتحادیه اروپا بود. در سال ۲۰۱۴ موافقت‌نامه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه میان اتحادیه اروپا و گرجستان امضا شد. از این تاریخ، گرجستان از امتیازهایی در روابط اقتصادی با اتحادیه اروپا بهره‌مند شد. بنابر برخی مفاد این قرارداد، اروپایی‌ها امتیازهایی برای دولت‌های سوم فعال در گرجستان نیز در نظر گرفتند. پرسشی که پیش می‌آید این است که بستن این موافقت‌نامه چه فرصت‌هایی را برای جمهوری اسلامی ایران برای پیشبرد سیاست‌های اقتصادی خود در گرجستان فراهم می‌آورد و آیا می‌تواند سبب نزدیکی بیشتر ایران و اروپا شود؟ در پاسخ، می‌توان گفت که بندهای مربوط به صادرات بدون تعرفه، قوانین مبدأ و آزادسازی ویزا با اروپا که در این قرارداد گنجانده شده است فرصت‌های بزرگی را برای ایران فراهم می‌آورد و می‌تواند سبب افزایش سطح روابط میان ایران و گرجستان و همچنین بهبود روابط میان ایران و اتحادیه اروپا شود. این همکاری‌ها در دو حوزه انرژی و حمل‌ونقل نمود می‌یابد. برای بررسی این فرضیه از نظریه وابستگی متقابل استفاده می‌کنیم. مفروض است که روابط مثبت ایران و اروپا در حال حاضر، زمینه را برای بازیگری مؤثر ایران در گرجستان فراهم کرده است و می‌تواند به‌عنوان عامل مهمی در برابر فشارهای آمریکا و روسیه عمل کند و به گرجستان پشتوانه‌ای برای تعمیق روابط دهد.

کلیدواژه‌ها

اتحادیه اروپا، اقتصاد سیاسی، انرژی، جمهوری اسلامی ایران، حمل‌ونقل، گرجستان، موافقت‌نامه همکاری.

E-mail: nikhani.roxana@ut.ac.ir

* نویسنده مسئول

این نوشتار برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «سیاست‌های اتحادیه اروپا در قفقاز جنوبی و تأثیر آن بر افزایش قدرت منطقه‌ای ایران» است که با حمایت مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی انجام شده است.

مقدمه

گرجستان نقطه اتصال قفقاز جنوبی به شمالی و روسیه و قفقاز به اروپای شرقی و مرکزی است. در غرب گرجستان دریای سیاه قرار دارد که در ژئوپلیتیک منطقه نقش مهمی ایفا می‌کند. گرجستان در این دریا سه بندر مهم دارد که مهم‌ترین آن‌ها بندر پوتی است. از نظر ژئواکونومیک، گرجستان منبع اصلی دسترسی به دریای سیاه، قرارگرفتن در معادله‌های راهروی شرق به غرب و تاحدودی جنوب به شمال، عامل موازنه امنیتی میان ارمنستان و جمهوری آذربایجان و نیز نقطه تعادل میان روسیه، ترکیه و ایران و حوزه کشمکش راهبردی روسیه، اروپا و آمریکا است.

بر خلاف آنچه در رسانه‌ها نشان داده می‌شود، ایران نفوذ اقتصادی قابل ملاحظه‌ای در گرجستان ندارد. میزان کل تعاملات تجاری ایران با منطقه قفقاز در حدود ۶۳۴ میلیون دلار در سال ۲۰۱۵ بود. میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران در گرجستان نیز بسیار ناچیز است (Weiss and Zabanova, 2017: 1). همه این‌ها نشان می‌دهد که دوطرف از همه امکانات خود برای بهبود روابط استفاده نکرده‌اند. تاکنون راهبرد ایران در گرجستان بیشتر انفعال و بی‌توجهی بوده است که شایسته آن است. ظرفیت‌های فراوانی برای گسترش پیوندهای ایران و گرجستان در حوزه‌های اقتصادی وجود دارد. به نظر می‌رسد در این بین اتحادیه اروپا بتواند سبب همکاری نزدیک‌تر منطقه‌ای شود. بنابر نظریه‌های لیبرالیسم اقتصاد سیاسی، موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای می‌توانند راه را برای گسترش هرچه بیشتر روند منطقه‌گرایی اقتصادی و همکاری‌های منطقه‌ای بگشایند. این سیاستی است که اتحادیه اروپا در دیپلماسی اقتصادی خود پیگیری می‌کند. سیاست همسایگی اروپا^۱ و در گام بعد برنامه مشارکت شرقی^۲ گامی مهم در حضور فعالانه اروپا در منطقه قفقاز جنوبی و به‌ویژه گرجستان بود که به بستن موافقت‌نامه همکاری با این کشور منجر شد. بعد اقتصادی این موافقت‌نامه که برای ایران نیز می‌تواند مهم باشد؛ موافقت‌نامه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه^۳ است. حال این پرسش مطرح می‌شود که بستن این موافقت‌نامه چه فرصت‌هایی را برای جمهوری اسلامی ایران برای پیشبرد سیاست‌های اقتصادی خود در گرجستان فراهم می‌آورد و آیا می‌تواند سبب نزدیکی بیشتر ایران و اروپا نیز شود؟ در پاسخ، این فرضیه مطرح است که بندهای مربوط به صادرات بدون تعرفه^۴، قوانین مبدأ^۵ و آزادسازی ویزا با اروپا که در این قرارداد گنجانده شده است فرصت‌های بزرگی را برای ایران فراهم می‌آورد و می‌تواند سبب افزایش سطح روابط میان ایران و گرجستان و بهبود

1. European Neighborhood Policy (ENP)
2. Eastern Partnership
3. Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA)
4. Tariff Free Export
5. Rules of Origin

روابط میان ایران و اتحادیه اروپا شود. شاخص بهبود روابط سه‌جانبه را می‌توان در دو حوزه حمل‌ونقل و انرژی مشاهده کرد.

برای بررسی این فرضیه از نظریه وابستگی متقابل استفاده شده است. ریچارد روزکرانس و دیگران در تعریف وابستگی متقابل در جایی آن را نوعی پیوند می‌دانند. وابستگی متقابل را می‌توان پیوند مستقیم و مثبت منافع دولت‌ها در مواردی تعریف کرد که تغییر در موقعیت یک دولت، جایگاه دیگران را در همان جهت تغییر می‌دهد. در همین زمینه اتحادیه اروپا در قالب سیاست همسایگی در جهت شکل‌دهی به فرایند وابستگی متقابل در مناطقی است که رابطه با آن‌ها اهمیت زیادی دارد. وابستگی متقابل به مفهوم نظامی است که در آن، دولت‌ها در نردبان موقعیت بین‌المللی و توازن اقتصادی، قدرت، رفاه دسترسی به اطلاعات یا فناوری با هم بالا و پایین می‌روند. ریچارد کوپر بر بعد اقتصادی تأکید می‌کند و آن را حساسیت روابط اقتصادی میان دو یا چند دولت به تحولات اقتصادی درون آن دولت‌ها می‌داند و تأکید می‌کند که لازمه وابستگی متقابل دوجانبه، حساسیت است (Cooper, 1972: 159). شکل‌دهی مفهوم حساسیت در رابطه سه‌گانه ایران، گرجستان و اتحادیه اروپا می‌تواند برای هر سه ضلع مفید باشد.

مفهوم حساسیت، شاه‌کلید ارتباط سالم در گرجستان است و ظرفیت این حساسیت سه‌جانبه، خوشبختانه وجود دارد. این خوانش از نظریه وابستگی متقابل بدان معنی است که در میان کشورهای با تجارت دوجانبه زیاد، اگر ارزش تجارت به تحولات قیمت و درآمد دو کشور حساسیت نشان ندهد، هنوز از وابستگی اقتصادی محدودی برخوردار هستند. در واقع، میزان وابستگی در این میان به حساسیت دوجانبه به تحولات اقتصادی یکدیگر است و نه میزان ارزش کالا (Cooper, 1972: 160). نظریه‌پردازان وابستگی متقابل، فقط به افزایش کمی پیوندهای متقابل در انواع حوزه‌های موضوعی گوناگون اشاره نکرده‌اند؛ بلکه به جنبه‌های کیفی این تحول نیز توجه داشته‌اند. حتی بر اساس نظریه وابستگی متقابل بروست روند صلح‌سازی برآیند سه متغیر وابستگی متقابل اقتصادی، سازمان‌های بین‌المللی و مردم‌سالاری است. بر این اساس، می‌توان تحلیل کرد که اتحادیه اروپایی به‌عنوان یک سازمان بین‌المللی با ابزار ایجاد وابستگی اقتصادی از راه برقراری موافقت‌نامه تجارت آزاد و مردم‌سالاری‌سازی در قالب بعد سیاسی سیاست همسایگی به دنبال هدف‌های خود و از جمله حفظ صلح در منطقه است.

پس از برجام اروپایی‌ها نیز بر نقش مهم ایران در قفقاز صحنه گذاشتند. بعد از توافق برجام و افزایش نقش جمهوری اسلامی ایران در تحولات منطقه‌ای، در دو طرح پژوهشی، سرویس اقدام خارجی اتحادیه اروپا با نام‌های «منابع درونی بی‌ثباتی اجتماعی در قفقاز و فرصت‌های

اتحادیه اروپا در پاسخ به آن^۱ و «امنیت و مردم‌سالاری در همسایگی اتحادیه اروپا؛ مورد قفقاز»^۲ که به صورت تخصصی درباره سیاست‌گذاری اتحادیه اروپا برای افق ۲۰۲۰ در قفقاز فعالیت می‌کنند، نام ایران به عنوان یکی از بازیگران ترتیبات امنیتی، اقتصادی و اجتماعی گنجانده شد. شایان ذکر است، تمامی طرح‌ها در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴ نوشته شده بود و در آن لزومی نیافته بودند که نقش و جایگاه ایران در منطقه را بررسی کنند و نقشه راهی درباره تعامل با ایران در قفقاز پیش‌بینی کنند؛ ولی بعد از برجام، این دیدگاه تغییر کرد و هم اکنون به عنوان یکی از بازیگران آینده قفقاز مطرح است و در سیاست اتحادیه اروپا برای بعد از سال ۲۰۲۰ مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت (Kazemzadeh, 2017). شایان توجه اینکه عامل‌های سطح منطقه‌ای و ملی نیز در شکل‌گیری نوع روابط دو طرف مؤثر هستند؛ اما از آنجا که سطح تحلیل این نوشتار کلان است؛ بحث در مورد این مسائل در این نوشتار نمی‌گنجد.

روابط اقتصادی ایران و گرجستان پس از برجام

به دنبال استقلال گرجستان در سال ۱۹۸۱، ایران، این کشور را مورد شناسایی قرار داد و بعد از فروپاشی اتحاد شوروی در سال ۱۹۹۱، ایران از اولین کشورهایی بود که موجودیتش را به رسمیت شناخت. تا سال ۲۰۰۳ و انقلاب گل سرخ که به کناره‌گیری ادوارد شواردنادزه^۳ منجر شد؛ روابط دوستانه دوطرف چندان گسترده نبود. ایران از انقلاب گل سرخ استقبال نکرد و آن را توطئه آمریکا برای کشاندن گرجستان به زیر چتر امنیتی خود تفسیر کرد. مسئله ائتلاف آمریکا و گرجستان و طرح عضویت آن در ناتو این ایده را تقویت کرد. در سال ۲۰۰۶ با آغاز تحریم گرجستان توسط روسیه، ایران برای مدت کوتاهی به این کشور گاز صادر کرد. در واقع، این تأمین گاز، پنج روز بیشتر به طول نینجامید و با مخالفت مسکو، ایران نیز به ادامه این روند اصرار نکرد (Atai, 2012: 129). ایران به عنوان یک قدرت منطقه‌ای ظرفیت تأمین گاز تفلیس را داشت. غیر از گاز، قرارداد معاوضه برق از راه ارمنستان نیز میان دو کشور امضا شد (Chitadze, 2010: 9).

نقطه عطف روابط دوطرف جنگ سال ۲۰۰۸ گرجستان با روسیه بود. این جنگ ایران را با یک انتخاب دشوار روبه‌رو کرد. از یک سو، ایران نمی‌توانست به روابط خود با روسیه آسیب بزند که مهم‌ترین متحدش برای دورزدن سیاست قرنطینه آمریکا بود. از سوی دیگر، به حمایت از تمامیت ارضی گرجستان تحریک شده بود. انتخاب نهایی ایران، بی‌طرفی بود (Milani,

1. Intra- and Inter-Societal Sources of Instability in the Caucasus and EU Opportunities to Respond
2. CASCADE
3. Eduard Amvrósievich Shevardnadze

فرصت‌ها و چالش‌های اقتصادی موافقت‌نامه تجارت آزاد اتحادیه اروپا و گرجستان برای جمهوری اسلامی ایران ۲۵۷

(15: 2016). در سال ۲۱۱۲ نیز هنگامی که گرجستان با استرداد یک شهروند ایرانی به آمریکا به اتهام قاچاق، پولشویی و توطئه موافقت کرد، این موضوع در تهران به عنوان عملی ضدایرانی ارزیابی شد و امید به توسعه روابط را با تردید روبه‌رو کرد (Koolae and Rezaee, 2017: 939). در نوامبر ۲۰۱۰ با لغو ویزا برای شهروندان ایرانی، شمار گردشگران ایرانی در این کشور سه برابر شد. به شکلی که در سال ۲۰۱۱ به ۶۰ هزار و در ۵ ماه اول سال ۲۰۱۲ به ۲۴ هزار نفر رسید (Khabar online, 2012). تحریم‌ها ضربه‌های زیادی بر روابط دوطرف وارد کرد؛ به طوری که گرجی‌ها دوباره نظام ویزا را برقرار کردند. این در حالی بود که بیش از ۱۰۰ شرکت ایرانی در گرجستان فعال بودند. پس از توافق، روابط دوباره مثبت شد. از سال ۲۰۱۶ بار دیگر در حرکتی نمادین قید روادید برای ایرانی‌های عازم گرجستان برداشته شد. از این سال، گردشگران ایرانی بسیاری رهسپار گرجستان شدند. تعداد آن‌ها از ۲۱۰۰۰ نفر در سال ۲۰۱۰ به ۱۴۸۰۰۰ نفر در سال ۲۰۱۶ رسید (Weiss and Zabanova, 2017: 5).

گرجستان کشوری است که به دلیل پایین بودن میزان مالیات و تعرفه‌ها و تنوع در شمول مالیاتی، سادگی و شفاف بودن مراحل اداری و سیستم ترخیص کالا به عنوان کشوری ویژه معرفی شده است و از سال ۲۰۱۷ نیز مالیات سود انباشته، در این کشور حذف شده است. بخش‌های سرمایه‌گذاری رقابتی که گرجستان اعلام کرده است عبارت‌اند از: گردشگری، انرژی، تولید، حمل‌ونقل و حضور در مناطق آزاد تجاری و صنعتی. حجم اقتصاد ایران نسبت به گرجستان بزرگ‌تر است و دسترسی به بازار بزرگ ایران می‌تواند سود زیادی را نصیب گرجی‌ها کند. در جدول ۱ می‌توان مقایسه حجم اقتصاد دو کشور را دید.

جدول ۱. مقایسه اقتصاد ایران و گرجستان در سال ۲۰۱۷

کشور	جمعیت	جی‌دی‌پی ^۱ (میلیون دلار)	ذخایر نفت خام (میلیارد بشکه)	ذخایر گاز طبیعی (تریلیون متر مکعب)
ایران	۷۹۱۰۹	۴۳۹،۵۱۴	۱۵۸۴۰۰	۳۴،۰۲۰،۰۰۰
گرجستان	۴۰۰۰	۱۵،۱۵۹	۳۵	۹۹۱۱

Source: Countryeconomy, 2018.

با توجه به فضای لیبرال کسب‌وکار، امکان گرفتن اقامت دائم و نزدیک بودن گرجستان به ایران، ایرانی‌های بسیاری جذب این کشور شده‌اند. بیشتر آن‌ها در حوزه کشاورزی، غذا و صنعت ساخت‌وساز سرمایه‌گذاری کردند. در جدول ۲ حجم تجارت دو کشور در شش ماه

1. GDP

اول سال ۲۰۱۸ نشان داده شده است. البته پس از خروج آمریکا از برجام و تغییر در موضع کشور، روابط ایران و گرجستان نیز در تأثیر قرار گرفت. برای نمونه، چندین بار گرجستان اجازه ورود شهروندان ایرانی به خاک خود را نداد یا در اقدام‌های دیگری، رفتار خشونت‌آمیزی را علیه آن‌ها در پیش گرفت.

جدول ۲. میزان تجارت ایران و گرجستان در سال ۲۰۱۸

کشور	صادرات	واردات	موازنه
ایران	۱۱۶۰۲۴	۱۲۹۶۹۱	-۱۳۶۶۷

Source: Geostat, 2018: 18.

همان‌گونه که مشخص است، موازنه تجاری به ضرر گرجستان منفی است. بنابر آمار سال ۲۰۱۷ حجم تجارت میان گرجستان و ایران حدود ۱۸۱ میلیون دلار بود که ۳۸ درصد بالاتر از سال ۲۰۱۶ است. میزان صادرات در سال ۲۰۱۸، ۶۴ درصد نسبت به سال قبل رشد کرده است (Music, 2018). وجود شرکت‌های دولتی و خصوصی ایران و توان آن‌ها برای سرمایه‌گذاری مشترک در گرجستان در زمینه‌های مختلف و نیاز گرجستان به سرمایه‌گذاری خارجی از فرصت‌های بالقوه‌ای است که تاکنون از سوی دوطرف استفاده نشده است و فرصتی مناسب برای گرجستان و حتی ایران برای تعمیق روابط است.

قفقاز جنوبی منطقه پیچیده‌ای است. گرجستان کشوری مسیحی است و هیچ‌گاه از گسترش پیام انقلاب ایران در کشورش هراس نداشته است و روابط دوستانه خود با ایران را ادامه داده است (Milani, 2016: 7). ایران می‌تواند در تحولات آینده گرجستان نقش مؤثری ایفا کند؛ اما نکته مهم این است که همواره به یاد داشته باشد که قسمت اساسی سیاست خارجی گرجستان معطوف به غرب و به‌ویژه اتحادیه اروپا است (Boonstra, 2015: 5). به هر میزانی که وابستگی متقابل میان ایران و گرجستان افزایش یابد و راه‌های عملی‌تری گزینش شود که منافع دوطرف را تأمین کند؛ امکان همگرایی بیشتر است. منطق روابط بین‌الملل در دنیای امروز به‌شکلی است که وجود تعامل، ائتلاف و اتحاد را موضوعی ضروری می‌داند. دستیابی به چنین موضوعی بدون یک سیاست خارجی فعال امکان‌پذیر نیست. در این زمینه در سند چشم‌انداز ایران در سال ۱۴۰۴ نیز، ایران به‌عنوان کشوری با بیشترین تعامل با همسایگان و منطقه به تصویر کشیده شده است. اما در این بین نمی‌توان از مشکلات پیش روی دو کشور در تعمیق روابط چشم‌پوشی کرد. این محدودیت‌ها عبارت‌اند از:

- ماهیت نظام بین‌الملل؛

- حضور آمریکا و اسرائیل به عنوان قدرت‌های فرمانطقه‌ای: آمریکا در پی فروپاشی اتحاد شوروی تلاش کرد کشورهای اقماری شوروی را به شکل‌های ممکن زیرنفوذ قدرت خود قرار دهد؛ تا بتواند ساختار آینده نظام بین‌الملل را نظام تک با سلطه قدرت هژمون بسازد. آمریکا در گرجستان به دنبال منافع سیاسی و اقتصادی خود است (Amirahmadian and Askari, 2012: 7). در سپتامبر ۲۰۰۸، یک ماه پس از آتش‌بس روسیه و گرجستان، متیو برایزوس^۱، مشاور اروپا و اوراسیای وزارت امور خارجه آمریکا این سه هدف را برای ایالات متحده در قفقاز جنوبی و از جمله گرجستان ترسیم کرد: حمایت از گرجستان برای رسیدن به هدف‌های ضدروسی، نظارت بر راهروی انرژی شرق به غرب و تضمین همکاری‌های منطقه‌ای (Nixey, 2010: 127). پس از انقلاب گل سرخ بسیاری از سیاستمداران گرجستان به منتقد سیاست آمریکا تبدیل شدند و آن را زیرسؤال بردند. افزایش حضور ایران با استقبال آمریکایی‌ها روبه‌رو نخواهد شد.
- روسیه: در مقایسه با دو کشور دیگر قفقاز جنوبی، گرجستان پس از استقلال روابط گسترده‌ای با ایران نداشته است. نبود مرز مشترک میان ایران و گرجستان از عامل‌های ژئوپلیتیکی محدود بودن روابط این دو کشور است (Koolae and Azizi, 2018: 1051). روسیه به شکل کامل نسبت به همکاری ایران با گرجستان در زمینه انرژی حساس است. حتی در عرصه حمل و نقل، روسیه مایل است ایران چنین فعالیت‌هایی را در دریای خزر انجام دهد؛ تا اینکه از مسیر زمینی و از راه قفقاز این کار صورت گیرد (Atai, 2012: 131). ایران نیز به نوعی سیاست مماشات با روس‌ها را در پیش گرفته است. جنگ سال ۲۰۰۸ نشان داد که گرجستان نسبت به روسیه آسیب‌پذیر است. بسیاری از گرجی‌ها در روسیه کار می‌کنند و خطر اخراج آن‌ها به گرجستان وجود دارد (Boonstra, 2015: 9). نزدیکی ایران و گرجستان با روی گشاده روس‌ها روبه‌رو نخواهد شد.
- ترکیه: برخلاف ایران ترکیه با رویکرد اقتصادی هوشمندانه وارد بازار گرجستان شده است و آمریکا نیز از آن حمایت می‌کند. آمریکا با حمایت از ترکیه در پی کاهش نفوذ ایران در این کشور است (Amirahmadian and Askari, 2012: 9). نزدیکی ترکیه به گرجستان، می‌تواند بر منافع ملی ایران تأثیر بگذارد. در صورت همکاری ایران با ترکیه برای صدور گاز به بازارهای جهانی، موقعیت ترکیه برای دستیابی به نقش تبدیل‌شدن به مرکز مبادله‌های انرژی بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان، تقویت می‌شود و به

1. Matthew J. Bryzaus

همان میزان وابستگی نامتقارن ایران به ترکیه در منطقه بیشتر خواهد شد (Koolae and Rezaee, 2017: 944). محدودیت در روابط دو کشور، ناشی از تمایل ایران نیست؛ بلکه نتیجه فشارهای غرب و از جمله اروپایی‌ها بوده و هست. برای نمونه، فشارهای آمریکا و فرانسه برای حذف رژیم رواید بین دو کشور برای جلوگیری از دوزدن تحریم‌ها لغو شد و بعد از برجام دوباره برقرار شد (Fallahi and Omid, 2018: 427). بزرگ‌ترین مشکل در بحث گرجستان این است که متأسفانه مطالعات بازارهای گرجستان انجام نشده است و با وجود حضور گسترده برخی از شرکت‌های ایرانی در گرجستان که به بیش از ۳۰۰۰ شرکت می‌رسد، ۹۹ درصد این شرکت‌ها غیرفعال هستند و بازدهی لازم را ندارند؛ زیرا مطالعات کافی انجام نشده است و سیستم بازاریابی وجود ندارد (Momeni, 2015) حال باید دید که بستن موافقت‌نامه همکاری با اروپا چگونه صورت گرفت و تبدیل به فرصتی درخشان برای ایران شد.

بررسی موافقت‌نامه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه به مثابه ابزار وابستگی متقابل

موافقت‌نامه همکاری در ۲۷ ژوئن ۲۰۱۴ میان اتحادیه اروپا و گرجستان امضا شد. با وجود طبیعت فنی که این موافقت‌نامه دارد؛ آثار ژئوپلیتیکی، هویتی و راهبردی آن بسیار گسترده است. یکی از مهم‌ترین بخش‌های این موافقت‌نامه «موافقت‌نامه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه» است و شامل سازوکارهای همکاری‌های تجاری و اقتصادی در اتحادیه اروپا می‌شود و درهای بازار واحد اروپایی را به روی گرجستان باز می‌کند. برخلاف موافقت‌نامه‌های تجاری که هدفشان کاهش و حذف موانع تجاری است، این موافقت‌نامه هدف‌های دیگری را نیز دنبال می‌کند (Garibashvili, 2014: 6). موافقت‌نامه همکاری به معنای ضمنی سازگاری قوانین گرجستان با اتحادیه اروپا است. بنابراین همه قوانین گرجستان باید به تدریج با ۳۰۰ قانون اتحادیه اروپا منطبق شود. این پیمان از نظر حقوقی در زمره قراردادهای مرکب اتحادیه اروپا قرار می‌گیرد؛ چرا که روابط اتحادیه اروپا و گرجستان و روابط دولت‌های عضو اتحادیه اروپا را با این کشور قاعده‌مند می‌کند. روند اجرایی شدن موافقت‌نامه همکاری زیر نظر «دفتر همگرایی اروپایی و اورو-آتلانتیک وزارت کشور» گرجستان قرار دارد. این دفتر مسئول کل همکاری‌ها و نظارت بر روابط با اتحادیه اروپا است (Niknami, 2016: 182).

از مهم‌ترین آثار مثبت اجرای موافقت‌نامه همکاری میان اتحادیه اروپا و گرجستان، کاهش موانع غیرتعرفه‌ای است. این تغییرها نه تنها به افزایش تجارت خارجی بین دو طرف منجر خواهد شد؛ بلکه با افزایش کیفیت کالاها به نفع مصرف‌کننده گرجی نیز تمام می‌شود (Putkaradze, 2015: 101). امروزه گرجستان تعرفه‌های ۸۴ درصد از کالاهای وارداتی را

برداشته است. در نتیجه، این آزادسازی لیبرالیستی یک‌جانبه، سبب افزایش واردات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به این کشور شده است. گرجستان امروزه امکان تجارت آزاد با اتحادیه اروپا، ترکیه، آسیای مرکزی و قفقاز را دارد و از سال ۲۰۱۶ گفت‌وگوهای بستن موافقت‌نامه تجارت آزاد با چین را آغاز کرده است. ایران نیز می‌تواند با این کشور چنین موافقت‌نامه‌ای ببندد. بر خلاف تصور همگانی، عضویت گرجستان در اتحادیه اروپا در این موافقت‌نامه نیامده و امکان آن در آینده نیز منتفی است؛ بنابراین آن دسته از سرمایه‌گذاران ایرانی که سودای شهروندی اروپایی را در سر داشته و به همین دلیل در این کشور سرمایه‌گذاری می‌کنند؛ خیال خامی را در سر می‌پرورانند. برخی از مهم‌ترین دستاوردهای امضای این موافقت‌نامه عبارت‌اند از:

- دسترسی گرجستان به بازار مشترک اروپا؛
- در حال حاضر در قالب این موافقت‌نامه نزدیک به ۲۰۰ طرح در گرجستان در حال انجام است؛
- اتحادیه اروپا به شریک اول تجاری گرجستان تبدیل شده است؛
- در قالب برنامه «اراسموس»، ۴۹۱ دانشجوی گرجی در اروپا به تحصیل مشغول هستند؛
- ۱۹ دانشگاه و مرکز پژوهش‌های و ۱۳۲ پژوهشگر از بورس «ماری کوری» استفاده کرده‌اند؛
- اتحادیه اروپا به اجرای دستورالعمل دولت در حوزه «حرفه‌وفن» در سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۰ کمک خواهد کرد (Kimber and Halliste, 2015: 18)؛
- موافقت‌نامه همکاری گرجستان و اتحادیه اروپا در برارنده ۸ فصل، ۴۳۲ ماده، ۳۹ ضمیمه و ۴ پروتکل است. هدف‌های بلندمدت اجرای موافقت‌نامه همکاری عبارت‌اند از:
- تولید محصولات رقابتی‌تر: با انطباق استانداردهای تولیدی کالاهای گرجی با پروتکل‌های بین‌المللی بهداشتی و صنعتی؛
- اشتغال‌زایی و متنوع‌سازی بازار؛
- ایجاد محیط قانون‌گذاری جدیدتر و مؤثرتر؛
- رقابت عادلانه‌تر و تسهیل حمایت از حقوق مصرف‌کننده، کاهش فساد، تأمین حقوق کارگر، حقوق بشر و برابری جنسیتی؛
- افزایش کارایی بخش دولتی با اصلاحات ساختاری- نهادی؛
- بهبود فضای کسب‌وکار: به دلیل کاهش رقابت‌های غیرعادلانه در بازار؛
- تضمین حقوق مالکیت معنوی؛
- انطباق هزینه‌ها و درآمدهای دولت (Spear and Others, 2016: 26).

جایگاه اتحادیه اروپا در افزایش همکاری‌های اقتصادی ایران و گرجستان

در شکل بازبینی‌شده سیاست همسایگی اروپا در سال ۲۰۱۵، اتحادیه اروپا بر لزوم شکل‌های متنوع‌تر همکاری میان شریک‌های اتحادیه اروپا و دولت‌های سوم تأکید کرد. این کار مستلزم همکاری، ارتباطات و وابستگی متقابل است. در مورد خاص روابط ایران و گرجستان، حوزه‌هایی مانند انرژی، حمل‌ونقل، گمرک، محیط زیست و آموزش و پیوندهای اجتماعی، حوزه‌هایی هستند که اتحادیه اروپا علاقه‌مند به ایفای نقش میانجی، کارشناسی و یا حامی است (Weiss and Zabanova, 2017: 4).

همان‌طور که اشاره شد؛ از مؤلفه‌های مهم در روابط ایران و گرجستان، روابط نزدیک این کشور با اتحادیه اروپا است. از سال ۲۰۰۹ و در قالب سیاست همسایگی، اتحادیه اروپا به بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار و بازیگر در قفقاز جنوبی تبدیل شد. با این سیاست بالغ بر ۱ میلیارد یورو در سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۷ به ۳ کشور عضو (ارمنستان، گرجستان و جمهوری آذربایجان) پرداخت شد (Boonstra, 2015: 6). موافقت‌نامه تجارت آزاد عمیق و همه‌جانبه، گرجستان با اتحادیه اروپا، سبب افزایش جذابیت گرجستان برای ایرانی‌هایی شد که می‌خواستند از قانون صادرات بدون پرداخت تعرفه به اروپا سود ببرند. سرمایه‌گذاران می‌توانند کالای مورد نظر خود را در گرجستان تولید کنند و از امتیازهای بازار کار رقابتی هم بهره ببرند. آن‌ها می‌توانند حتی در مرحله آخر فرایند تولید، کالای خود را به گرجستان صادر کنند و از قوانین حداقلی مربوط به قوانین مبدأ استفاده کنند که در این موافقت‌نامه قید شده است. دو دسته از قوانین گنجانده‌شده در این موافقت‌نامه قابلیت کاربست در مورد ایران را نیز دارد:

۱. قوانین مبدأ: در ماده ۱ موافقت‌نامه به این موضوع اشاره شده است. این قانون بدان معنا است که اگر کالایی به شکل کامل در گرجستان تولید شود یا برخی مراحل تولید آن در این کشور طی شود؛ می‌تواند مجوز ورود به اتحادیه اروپا را پیدا کند (Emerson and Kovziridze, 2016: 39). به دلیل مسائل تجاری میان گرجستان و اتحادیه اروپا، چنین قانون ترجیحی وضع شده است؛ بنابراین شرکت‌های ایرانی می‌توانند با ثبت شرکت در گرجستان مراحل آخر تولید را به این کشور منتقل کنند و سپس به راحتی وارد بازار اروپا شوند. اما برای بهره‌مندی از این قانون حتماً باید شرایط زیر در نظر گرفته شود:

- کالا باید به طور کامل در گرجستان تولید شود؛
- کالاهایی که به طور کامل در گرجستان تولید نمی‌شوند؛ اما مواد به‌کاربرده شده در تولید آن در خاک گرجستان تولید شود؛
- کالاهایی که مواد اولیه آن وارداتی است؛ اما مراحل تولید نهایی آن در گرجستان طی می‌شود.

چیزی که می‌تواند در جهت تضمین بیشتر منافع دوطرف به کار برده شود عبارت است از بستن نوعی پیمان تجارت آزاد میان ایران و گرجستان. این همان فرصتی است که ترکیه به خوبی از آن بهره برده است. بنابر موافقت‌نامه تجارت آزاد میان گرجستان و ترکیه، تولیدکننده گرجی مواد اولیه را از ترکیه وارد می‌کند، در گرجستان مونتاژ می‌کند و سپس به اروپا صادر می‌کند.

۲. صادرات بدون تعرفه: از اول سپتامبر ۲۰۱۴، همه تعرفه‌های گمرکی برای کالاهایی که در گرجستان تولید شده‌اند لغو شد؛ اما در عین حال تنظیم‌های خاصی برای برخی کالاهای صادراتی از گرجستان به اتحادیه اروپا در نظر گرفته شد. این سازوکارهای خاص با عنوان شناخته می‌شود. این آزادسازی گسترده تنها در این سه حوزه محدودیت دارند:

- تعرفه اتحادیه اروپا بر سیر؛

- برخی انواع میوه و سبزیجات که با سیستم قیمت ورودی^۱ به دو قسمت تعرفه ارزشی^۲ و تعرفه ویژه^۳ تقسیم می‌شوند؛

- محصولات کشاورزی فهرست شده در پیوست II-C که با عنوان راه‌کارهای مبارزه با تقلب شناخته می‌شوند.

ایران نیز می‌تواند با لحاظ قراردادن اصل قوانین مبدأ از این تعرفه‌های آزاد به نفع خود بهره برد. ضمن اینکه بنابر این موافقت‌نامه اروپا از همکاری‌های آینده گرجستان با کشورهای دیگر (از جمله ایران) در دو حوزه انرژی و حمل‌ونقل حمایت می‌کند. در این حوزه، موافقت‌نامه به دو بخش مجزا تقسیم می‌شود و منبع اصلی هر دو فصل پیمان جامعه انرژی اروپا^۴ که در سال ۲۰۰۵ میان اتحادیه اروپا و کشورهای بالکان امضا شد. این دو فصل عبارت‌اند:

- مربوط با مسائل تجاری: تقویت همکاری‌های منطقه‌ای در زیرساخت‌های انرژی؛

- همکاری‌های گسترده‌تر: در این فصل به مسائلی مانند راهبردهای سیاست انرژی، روش‌های مدیریت بحران انرژی، نوسازی زیرساخت‌های انرژی و تسهیل امنیت انرژی، ذخیره انرژی و حمایت از انرژی‌های تجدیدپذیر پرداخته می‌شود (Emerson and Kovziridze, 2016: 128).

مسائل اجرایی مربوط به این بندها در ضمیمه XXV موافقت‌نامه آمده است. مواد این موافقت‌نامه نشان می‌دهد که اتحادیه اروپا در راستای سیاست خارجی و امنیتی مشترک خود تلاش می‌کند تا به بازیگری به مراتب نیرومندتر در گرجستان تبدیل شود. اروپا می‌داند که

1. Entry Price
2. Ad Valorem
3. Specific Duty
4. Energy Community Treaty

حضور فعالانه در قفقاز جنوبی و از جمله گرجستان نیازمند مشارکت و همکاری است و ایران می‌تواند شریک مناسبی باشد تا به هدف‌های خود برسد. به همین دلیل است که در موافقت‌نامه نه تنها به گسترش روابط دوجانبه توجه داشته است؛ بلکه نیم‌نگاهی هم به گسترش روابط با دولت‌های سوم داشته است.

ظرفیت همکاری‌های سه‌جانبه

ایران، گرجستان و اتحادیه اروپا می‌توانند از رابطه نزدیک اقتصادی، تحرک بیشتر در روابط و افزایش موافقت‌نامه‌ها و گفت‌وگوها در حوزه‌های مختلف سود ببرند. چنین روابطی تنها ابزار اعتمادسازی نیست؛ بلکه منعکس‌کننده هویت اروپا به‌عنوان یک بازیگر جهانی مدافع ارزش‌های اروپایی است. باید توجه داشت که هم ایران و هم اتحادیه اروپا منافع تعریف‌شده خاص خود را در گرجستان دارند که اجازه همکاری‌های نزدیک را به آن‌ها می‌دهد. در همان حال سبب تقویت همکاری‌های سه‌جانبه می‌شود. منافع اصلی اتحادیه اروپا در گرجستان این‌ها هستند:

- ثبات و توسعه؛

- تجارت و انرژی؛

- مردم‌سالاری و حقوق بشر (Boonstra, 2015: 6).

باید توجه داشته باشیم که نبود همکاری میان ایران و اتحادیه اروپا در زمینه‌های مختلف، به‌شکل بالقوه می‌تواند روی توانایی و روابط ایران در ارتباط با این منطقه تأثیرهای منفی زیادی برجای گذارد. مهم‌ترین این تأثیرها در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. تأثیر منفی کاهش همکاری با اتحادیه اروپا در گرجستان برای ایران

Source: Author

بنابراین بنا بر این شکل می‌توان گفت که بر مبنای علایق مشترک و حساسیت متقابل، می‌توان به پی‌ریزی رابطه سه‌جانبه راهبردی با اروپا امید داشت. اما لازم است تا گام‌های عملی در راستای ایفای نقش اروپا به‌عنوان میانجی در رابطه ایران و گرجستان برداشته شود. در حالی که ایران فعالیت‌های اتحادیه اروپا در گرجستان را باید پایش کند، اتحادیه اروپا نیز برای موازنه‌سازی قدرت خود با روسیه در این منطقه بر نقش مهم ایران تأکید کند. هر چند ایران و اتحادیه اروپا تجربه کار مشترک در گرجستان را ندارند؛ اما هر دو علاقه‌مند به حفظ ثبات و توسعه اقتصادی این منطقه هستند و برخلاف منطقه خاورمیانه، انشعاب ایدئولوژیک در مورد این منطقه وجود ندارد. ایران و اتحادیه اروپا در مرحله ابتدایی تقویت روابط به سر می‌برند. در کوتاه‌مدت گرجستان می‌تواند به منطقه‌ای مهم برای همکاری‌های میان ایران و اروپا تبدیل شود؛ که در آن ایران بتواند به‌عنوان یک بازیگر مهم منطقه‌ای به رسمیت شناخته شود.

۱. همکاری در حوزه حمل‌ونقل: در منطقه قفقاز جنوبی این دیدگاه فراگیر شده است که با نزدیک شدن ایران و اروپا، گرجستان می‌تواند از جایگاه ژئوپلیتیک خود برای پیوستن به راهروی ارتباطی استفاده کند. بستن موافقت‌نامه با اتحادیه اروپا امکان بهره‌وری از این فرصت را افزایش داده است. تبدیل شدن گرجستان به راهروی ارتباطی که ایران را به اروپا وصل کند، نیازمند سرمایه‌گذاری کلان و تغییر در الگوهای تجاری ایران است. منبع تأمین این سرمایه‌گذاری زیرساختی می‌تواند اتحادیه اروپا باشد. بنابر برنامه اروپای گسترده^۱، اروپا توان انجام این کار را دارد. بر اساس این برنامه اروپا می‌تواند بر روی زیرساخت‌های توسعه حمل‌ونقل برای وصل کردن شرق و جنوب سرمایه‌گذاری کند. این موضوع در کنفرانس کرت^۲ در سال ۱۹۹۴ تصویب شد (EIB, 2003: 3). امروزه کل تجارت ایران با اروپا از راه ترکیه صورت می‌گیرد. هیچ مسیر ریلی مستقیمی میان ایران و گرجستان وجود ندارد و مسیر جاده‌ای نیز بسیار ضعیف است (Weiss and Zabanova, 2017: 2).

خط انتقالی ایران-ارمنستان-گرجستان می‌تواند مکملی برای خط انتقالی ایران-ترکیه باشد که ارزان‌تر و کوتاه‌تر است. ایران در ماه‌های فرد به گرجستان برق صادر می‌کند و گرجی‌ها در تابستان صادرکننده برق به ایران هستند. مهم‌ترین طرح میان دو کشور خطوط انتقالی است. ایران از راه گرجستان می‌تواند وارد اروپا شود و گرجستان از راه ایران می‌تواند وارد آب‌های جنوبی شود (Beheshtipour, 2017). بنابراین باید این درک در سیاست خارجی ایران ایجاد شود که بندرهای گرجستان در دریا برای ایران اهمیت راهبردی دارند. نکته

1. Pan European
2. Cret

غیرقابل چشم‌پوشی این است که رسیدن به این بندرها همکاری ارمنستان و جمهوری آذربایجان را نیز می‌طلبد.

رابطه ایران از راه روسیه و گرجستان به دریای سیاه می‌تواند ترکیه را جایگزین کند؛ زیرا در حال حاضر، ایران با راه‌آهن از راه ترکیه با بندرهای دریای سیاه ارتباط دارد. اما ایران می‌تواند از راه گرجستان نیز با دریای سیاه و اروپا ارتباط پیدا کند و خط انتقال کالاهای خود را انجام دهد (Momeni, 2015). واقعیت این است که ایران نیز تاکنون، حاضر به سرمایه‌گذاری عملی در این بخش نبوده است و همواره سرمایه‌گذاری عملی در این بخش مهم را به سرمایه‌گذاری خارجی مشروط کرده است. شکی نیست که مهم‌ترین برتری اقتصادی ایران نسبت به تمامی رقبای اقتصادی در این منطقه بر خورداری از کوتاه‌ترین و امن‌ترین و باصرفه‌ترین کانال ارتباطی با آب‌های آزاد و نیز کشورهای خاورمیانه و اروپایی است (Bozorgmehri and Tabatabai, 2017: 137).

۲. همکاری در حوزه انرژی: صدور گاز ایران به گرجستان از محورهای اصلی روابط اقتصادی دو کشور بوده است. این بازی، برای این سه بازیگر سه سر برد است. ایران به منافع اقتصادی زیادی دست می‌یابد، گرجستان و اتحادیه اروپا نیز قادر به مهار و چانه‌زنی بیشتر با روس‌ها خواهند شد. حتی این ابزار، برگ‌برنده خوبی برای چانه‌زنی در مقابل روس‌ها در مباحث مربوط به خزر و حمل‌ونقل در اختیار ایران قرار می‌دهد. از مشکلات اساسی این مبحث ناتوانی گرجستان در بازپرداخت دیون خود به ایران بوده است. دخالت و کمک اروپایی‌ها می‌تواند به حل این مشکل کمک شایان توجهی کند. در اوایل ژانویه ۲۰۱۶، ایران اعلام کرد که گفت‌وگوهایی با گرجستان برای انتقال گاز به این کشور از راه ارمنستان انجام داده است. قرار شد روزانه بین ۸ تا ۱۴ میلیون مترمکعب گاز ایران از راه خط لوله‌ای با گذر از ارمنستان به گرجستان انتقال یابد. هدف از این طرح تنها گرجستان بود. با این حال اروپایی‌ها اقبال خوبی بدان نشان دادند و زمزمه‌های ادامه این طرح تا خاک اروپا برخاست؛ اما حدود ۲ ماه بعد گرجستان اعلام کرد که جمهوری آذربایجان را جایگزین ایران کرده است (Koolae and Azizi, 2018: 1054). در واقع، جمهوری آذربایجان که بیش از ۹۰ درصد از گاز گرجستان را تأمین می‌کند؛ با پیشنهاد افزایش صادرات و کاهش قیمت به این مسئله واکنش نشان داد (Weiss and Zabanova, 2017: 5).

نمی‌توان این مسئله را نادیده گرفت که گرجستان علاقه زیادی به پیدا کردن جایگزین برای تأمین گاز خود دارد. بازار انرژی گرجستان در انحصار شرکت سوکار^۱ جمهوری آذربایجان است. ایران فرصت طلایی سال ۲۰۰۸ را از دست داد و از این تاریخ به بعد گرجستان، جمهوری آذربایجان را جایگزین گاز روسیه کرد. بنابر مصاحبه وزیر انرژی گرجستان،

1. SOCAR

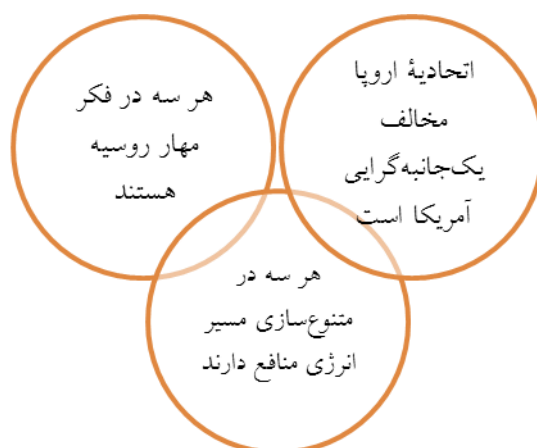
حکومت در پی گزینه‌ای برای گفت‌وگوهای آینده در مورد گاز طبیعی روسیه به منظور متنوع‌سازی سبد انرژی با قیمت رقابتی است. در حالی که روسیه در پی غلبه بر بازار انرژی ایران با گاز پروم است؛ روس‌ها می‌خواهند با حضور در خاورمیانه سیاست‌های انرژی اتحادیه اروپا را بی‌اثر کنند. بنابراین در اینجا نیز سیاست‌های ایران، گرجستان و اتحادیه اروپا در یک راستا قرار می‌گیرد. با بدتر شدن روابط روسیه و اتحادیه اروپا، روسیه در دسترسی به فناوری غرب دچار مشکل شد.

ایران دو خط لوله دارد که قابلیت مشارکت در طرح‌های انتقال گاز به اروپا را دارند. نخست خط لوله تبریز آنکارا به طول ۲۵۷۷ کیلومتر که گاز طبیعی ایران را از تبریز در شمال غرب ایران به آنکارا در ترکیه انتقال می‌دهد. دوم خط لوله ایران و ارمنستان به طول ۱۴۰ کیلومتر که ۱۰۰ کیلومتر آن در خاک ایران است و از تبریز تا نقطه مرزی ارمنستان با ایران ادامه دارد. در خاک ارمنستان نیز این خط لوله به طول ۴۰ کیلومتر از منطقه مرزی تا کاجاران کشیده می‌شود. قرارداد فروش گاز ایران به ارمنستان ۲۰ ساله است و ایران به‌ازای صادرات هر متر مکعب گاز، ۳ کیلووات برق از ارمنستان وارد می‌کند. در طرح اولیه قطر خط لوله ۱۴۲۰ میلی‌متر بود که در نتیجه فشارهای واردآمده از سوی گاز پروم در ارمنستان، به ۷۰۰ میلی‌متر رسید (Dehghani Firouzabadi, 2011: 20). اگر خط لوله با قطر ۱۴۲۰ باقی می‌ماند، امکان بیشتری برای صادرات گاز ایران از مسیر ارمنستان به گرجستان و از آنجا به اروپا وجود داشت. گاز ایران می‌تواند از راه راهروی جنوبی وارد اروپا شود؛ ولی این موضوع بستگی به این دارد که جایگاه ایران تا چه حد در برابر غرب متعادل شود.

نتیجه

تردیدی وجود ندارد که پیوندهای فرهنگی میان ایران و گرجستان می‌تواند به توسعه بیشتر روابط کمک کند؛ اما این مهم بدون وجود روابط اقتصادی پویاتر میان دو کشور محقق نخواهد شد. اروپا همان کاتالیزوری است که پویایی بیشتر را فراهم می‌آورد. دوستی با اتحادیه اروپا عامل مهمی در افزایش حضور ایران در گرجستان است. ایران ظرفیت لازم برای ایفای نقش اساسی در ژئوپلیتیک قفقاز و از جمله گرجستان را دارد. با حمایت اروپا، ایران قابل اعتمادتر نیز به نظر خواهد رسید. اشتراک‌های تاریخی و فرهنگی میان ایران و گرجستان، کاهش نفوذ روسیه در گرجستان، درگیر شدن اروپایی‌ها در مسائل گرجستان و ایران به‌عنوان بازیگری پویا از مهم‌ترین زمینه‌سازهای ارتقای روابط دوجانبه است. در مقابل دشمنی آمریکا با ایران، کارشکنی روس‌ها و نداشتن برنامه‌ریزی جدید از سوی دوطرف جلوی پیشبرد بیشتر روابط را گرفته است.

در این بین، ایران می‌تواند به‌خوبی از پویایی‌های درون موافقت‌نامه همکاری‌های عمیق و دوجانبه برای بهبود روابط دوجانبه با گرجستان و بهبود روابط سه‌جانبه با اتحادیه اروپا و گرجستان بهره‌بردار. در همین ارتباط، این پرسش مطرح شد که بستن این موافقت‌نامه چه فرصت‌هایی را برای جمهوری اسلامی ایران برای پیشبرد سیاست‌های اقتصادی خود در گرجستان فراهم می‌آورد و آیا می‌تواند سبب نزدیکی بیشتر ایران و اروپا نیز شود؟ فرضیه مرتبط با این پرسش چنین بود که بندهای مربوط به صادرات بدون تعرفه، قوانین مبدأ و آزادسازی ویزا با اروپا که در این قرارداد گنجانده شده است فرصت‌های بزرگی را برای ایران فراهم می‌آورد و می‌تواند سبب افزایش سطح روابط میان ایران و گرجستان و بهبود روابط میان ایران و اتحادیه اروپا شود. آمریکا، روسیه و انرژی‌های اساسی هستند که سبب وابستگی متقابل ایران، گرجستان و اتحادیه اروپا و در نتیجه افزایش همکاری‌ها می‌شوند.

شکل ۲. حلقه‌های وابستگی متقابل میان ایران، گرجستان و اتحادیه اروپا

Source: Author.

در این نوشتار مشخص شد که در دو حوزه مهم حمل‌ونقل و انرژی، امکان همکاری سه‌جانبه ایران، اتحادیه اروپا و گرجستان وجود دارد. در مورد اول می‌توان گفت که ایران و گرجستان موقعیت ژئوپلیتیک خاصی دارند. قرارگرفتن ایران بین دریای خزر و دریای عمان و قرارگرفتن گرجستان در کنار دریای سیاه و اینکه هر دو مسیر، شاهراه‌های انتقال انرژی به اروپا هستند؛ سبب شده است این دو کشور به‌عنوان دروازه‌های اروپا از اهمیت فراوانی برخوردار باشند و ظرفیت زیادی برای توسعه همکاری‌های سه‌جانبه وجود داشته باشد.

ایران از غنی‌ترین کشورهای جهان از نظر ذخایر نفت و گاز به‌شمار می‌رود و اتحادیه اروپا به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین قطب‌های صنعتی در جهان به واردات منابع انرژی وابستگی شدیدی دارد. گرجستان نیز برای رهایی کامل از روسیه نیازمند منابع جدید انرژی است. از سوی دیگر نفت، گاز و سایر مشتقات آن‌ها بخش مهمی از بازار صادرات ایران را به خود اختصاص داده‌اند و این موضوع سبب وابستگی شدید ایران به درآمدهای ارزی به‌دست‌آمده از فروش این محصولات شده است. با وجود ذخایر عظیم ایران و نزدیکی جغرافیایی به اتحادیه اروپا، مبادله‌های دوطرف در زمینه انرژی در سطح مناسبی قرار ندارد؛ بنابراین در حوزه انرژی و حمل‌ونقل میان ایران، گرجستان و اتحادیه اروپا حساسیت سه‌جانبه وجود دارد. باید در نظر گرفت که رفع موانع و چالش‌های موجود تنها در سایه اعتمادسازی متقابل و درک موقعیت و جایگاه دوطرف در نظام متحول جهانی و منطقه‌ای به‌دست خواهد آمد.

References

A) English

1. Boonstra, J. (2015), **The South Caucasus Concert: Each Playing its Own Tune**, Madrid: FRIDE.
2. Chitadze, N. (2010), "Geopolitical Interest of Iran in South Caucasus and Georgian-Iranian Relations", **Journal of Social Sciences**, Vol. 1, No. 2, pp. 5-12.
3. Cooper, R. (1972), "Economic Interdependence and Foreign Policy in the Seventies", **World Politics**, Vol. 24, No. 2, pp. 159-181.
4. **Countryeconomy** (2018), "GDP Improves in Georgia", Sep. 16, Available at: <https://countryeconomy.com/gdp>, (Accessed on: 2018/12/10).
5. Emerson, Michael and Tamara Kovziridze (2016), **Deepening EU-Georgian Relations**, London: Rowman and Littlefield International.
6. **External Merchandise Trade in Georgia 2018** (2018), Tbilisi: Geostat.
7. Garibashvili, R. (2014), **EU-Georgia Relations from Vilnius to Riga – Priorities and Challenges**, Brussels: the Egmont Royal Institute for International Relations.
8. Kimber, Anneli and Ehtel Halliste (2015), **EU-Related Communication in Eastern Partnership Countries**, Riga: Estonia Center of Eastern.
9. Milani, M. (2016), **Iran in a Reconnecting Eurasia**, Washington: CSIS.
10. Music, B. (2018), "Iran and Georgia Aim to Spur Bilateral Trade", **Georgia Today**, Mar. 10, Available at: <http://georgiatoday.ge/news/10205/Iran-And-Georgia-Aim-to-Spur-Bilateral-Trade>, (Accessed on: 14/1/2019).
11. Nixey, J. (2010), "The South Caucasus Drama on Three Stage", in: R. Niblett, **America and a Changed World**, London: The Royal Institute of International Affairs, pp. 125-142.

12. Putkaradze, R. (2015), "Historical Determinands of the Economic Relations of Georgia and the European Union", **Administracja**, Vol. 34, No. 107, pp. 97-105.
13. Spear, Andrea and Others (2016), **Gender Analysis of the EU AA/DCFTAS with Georgia, Moldova and Ukraine**, Stockholm: Indevlop.
14. **Transport Infrastructure Development for the Wider Europe** (2003), Paris: European Investment Bank (EIB).
15. Weiss, Andrea and Yana Zabanova (2017), **The South Caucasus and Iran in the Post Sanction Era**, Zurich: SWP.

B) Persian

1. Amir Ahmadian, Bahram and Hassan Askari (2012), "Realization of Iran-Georgia Relations Subsequent to Georgia's Declaration of Independence on the Basic of Theories of International Relations", **Central Eurasia Studies**, Vol. 5, No. 10, pp. 1-20.
2. Atai, Farhad (2012), "Iran and the South Caucasus Countries", **Central Eurasia Studies**, Vol. 5, No. 10, pp. 119-136.
3. Beheshtipour, Hassan (2017), "JCPOA Normalize Relations between Iran and Georgia", **ILNA**, Available at: <https://www.ilna.ir/%D8%A8%D8%AE%D8%B4>, (Accessed on: 23/6/2017).
4. Bozorgmehri, Majid and Mahdi Tabatabai (2017), "Comparative Study of the Foreign Policy of Iran and Turkey in the South Caucasus: from the Collapse of the Soviet Union by 2015", **Foreign Policy**, Vol. 31, No. 2, pp. 109-150.
5. Dehghani Firouzabadi, Mohammad Ali (2011), "Islamic Republic of Iran Foreign Policy in the South Caucasus", **IRAS**, Vol. 5, No. 6, pp. 5-46.
6. Fallahi, Ehsan and Ali Omidi (2018), "Iran's Foreign Policy in South Caucasus, Offensive or Defensive?", **Central Eurasia Studies**, Vol. 11, No. 2, pp. 417-433.
7. "Georgia: the Second Dubai for Iraian Investor" (2012), **Khabar online**, Available at: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj_7nhprXdAhXDfpAKHQOTC8gQFjAAegQICBAB&url=https%3A%2F%2Fwww.khabaronline.ir%2Fdetail%2F223292%2FEconomy%2Fworld-economy&usg=AOvVaw1C48H6YvP4Y6cp6jg0t7YA, (Accessed on: 12/4/2012).
8. Kazemzadeh, Hamed (2017), "Iran's Role in Future Development of Caucasus in Context of Europe 2020", **IRAS**, Available at: <http://www.iras.ir/fa/doc/note/3465/%D8%AC%D8%A7%DB%8C%>, (Accessed on: 12/4/2018).
9. Koolae, Elaheh and Hamid Reza Azizi (2018), "External Factors Affecting Iran-Georgia Relations", **Politics**, Vol. 47, No. 4, pp. 1045-1064.

10. Koolae, Elaheh and Masoud Rezaee (2017), "External Factors Affecting the Failure of Iran-Georgia Relations", **Human Geography Research**, Vol. 49, No. 4, pp. 935-950.
11. Momeni, Mohammad (2015), "Iran-Georgia Visa Cancelled: Opportunities and Challenges", **IPSC**, Available at: <http://peace-ipsc.org/fa/%D9%84%D8%BA%D9%88-%>, (Accesses on: 21/5/2017).
12. Niknami, Roxana (2016), "Pathology of the EU-Georgia Cooperation Regime in the Form of Partnership and Cooperation Agreement", **Central Asia and the Caucasus Studies**, Vol. 3, No. 22, pp. 173-206.